

Pomiędzy rzeczywistością a mitologizacją. Recenzja książki Małgorzaty Stępnik, *Outsiderzy, mistyfikatory, eskapiści w sztuce XX wieku. Studium postaw twórczych,* WUMCS, Lublin 2016

Małgorzata Stępnik – autorka książki *Outsiderzy, mistyfikatory, eskapiści w sztuce XX wieku*, wydanej w Lublinie w 2016 r. przez Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej podjęła się niełatwego zadania, chcąc przestudiować dwudziestowieczne postawy twórcze realnych i fikcyjnych artystów z pozycji filozofii i teorii sztuki.

Książka liczy 289 stron. Na podkreślenie zasługują jej walory estetyczne: intrygująca okładka zaprojektowana przez artystkę Kaję Renkas, a także szata graficzna każdej z części książki czy rzadko dziś spotykany kredowy papier wydania. Niewątpliwy atut publikacji stanowią wielobarwne i dopracowane ilustracje, uzupełniające erudycyjne refleksje i krytyczny dyskurs uprawiany przez autorkę. Wytrawny znawca i pasjonat sztuki będzie delectował się każdym opisem. Bogactwo przykładów odwołujących się do literatury światowej, jak również do świata filmu, plasuje tę książkę wysoko w zbiorze współczesnej polskiej humanistyki. Dla nowicjusza, czytelnika dopiero odkrywającego sztukę i jej teoretyczne aspekty, ta pozycja będzie wielkim wyzwaniem z uwagi na hermetyczny język, a także bogate dywagacje w przypisach, szeroki zakres odwołań do literatury naukowej, obcojęzyczne zwroty i liczne metafory. Książka będzie łatwiejsza do zrozumienia po wcześniejszym zapoznaniu się z sylwetkami omawianych jednostek działających w polu poezji i sztuk plastycznych.

---

* Jasmina Al-Douri – mgr Katedry Edukacji Artystycznej Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego, doktorantka Instytutu Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego.

Tytuł książki dobrze oddaje jej zawartość formalną i intelektualną. Autorka książki osiągnęła swój cel. Zabrała czytelnika do fascynującego świata artystycznego outsiderów, kreśląc ich motywacje twórcze, credo, strategie i mistyfikacje artystyczne.

Rozprawa składa się z dziewięciu rozdziałów, a każdy z nich jest osobną częścią, erudycyjnym esejem z pogranicza teorii sztuki, krytyki, estetyki. Te „próby”, jak nazywa je autorka, poświęcone są wybranym postaciom ze świata sztuki, ich osobowościom, postawom twórczym oraz szeroko pojętym biografiami. Autorka zaprasza czytelnika w fascynującą podróż intelektualną odsłaniając różne *case study*. Czyni to poprzez rekonstrukcję ich osobowości twórczych, dorobku artystycznego, wizji świata i siebie. Śledząc skomplikowane konstelacje osobowości twórczych, zawieszona między „znaną nam rzeczywistością a przestrzenią iluzji i fantazmatu”, nie wiemy, jakie kryterium doboru postaci przyświecało autorce. Całość stwarza wrażenie udanego okiełznania bogatego artystyczno-filozoficznego imaginarium odmieńców lokujących się gdzieś poza utartymi ujęciami historii literatury i sztuki oraz pomiędzy rzeczywistością a mitologizacją. Można mieć jednak zastrzeżenia do układu pracy, w którym nie zachowano linearnego porządku czasu, ani nie objawił się zrazu jasny zamiysł porządkujący materiał. Momentami podążanie za tropami zostawionymi przez twórców przypomina drobiazgowe śledztwo. Prezentowane oblicza artystów płci żeńskiej i męskiej, różnią się od siebie, ale posiadają także cechy wspólne. W tych drogach twórczych nierzadko rzeczywistość przenika się z mistyfikacją. Małgorzata Stępnik wprowadza czytelnika w meandry rzeczywistego świata przeplatane go z fikcją, pozwalając poznać postaci prawdziwe, jak i te wymyślone dla „świata sztuki”. Niektóre z zaprezentowanych działalności twórczych nawiązują do różnych surrealizmów i awangard. Teoretycznym rozważaniom towarzyszy stała refleksja odwołująca się do klasycznych pojęć psychoanalizy i psychoanalitycznego myślenia o sztuce, w tym do pojęcia mechanizmów obronnych ego, ale także do takich pojęć kluczowych, jak: surrealizm, nadrealizm, maskarada, lustra, maski, sobowtóry, zmiana, transgresja, duchowa podróż, obcość, metamorfoza.

W pierwszym rozdziale książki autorka kreśli esej o micie Golema. Z tej figury korzysta wielokrotnie, uwypuklając jej uniwersalny charakter. Legenda o glinianym monstrum ożywianym słowem pojawia się jako dość stały rys odczytań różnorodnych prac (od komiksu po film). Dalej na układ treści książki składa się tekst o diasporycznym manifeście Ronalda B. Kitaja, o twórczych inkarnacjach Eleonor Antin, o lustrach i metaforach Eleonory Derenkowskiej (Maya Deren), o mistyfikacjach Roe Roseny, o twórczości surrealisty Edwarda Jamesa, o życiu i dziełach poetek Marii Komornickiej (czy też Piotra Własta) i Zuzanny Rabskiej, o sfalsyfikowanym wspomnieniu paryskim Piotra Szmitkego. Wszystkie małe historie są intymną narracją tworzącą *art world*. Opis postaci twórczych i strategii artystycznych, jakie stosują artyści i artystki jest wnikliwym i bardzo dokładnym spojrzeniem teoretyka sztuki, a także osoby działającej w sferze artystycznej *praxis*, co niesie ze sobą dodatkowy walor.

Publikacja zasługuje na to, by wzbudzić zainteresowanie wśród akademików, zwłaszcza kulturoznawców, historyków, filozofów sztuki. Jestem przekonana, że sięgną po nią jednostki twórcze, ale i wychowawcy przyszłych artystów. Może ona stanowić pomocne kompendium wiedzy i źródło inspiracji dla dziedzin takich, jak psychologia i socjologia artystów.